
Bude stát hřbitovem talentů?

Bude stát hřbitovem talentů?

Mladá fronta DNES, 21.11.2009, rubrika: Názory, strana: 11, autor: JAN SPOUSTA

Dnes na téma: Společnost bez (vzdělaných) dětí

Dvacet let svobody je za námi. Tato doba za sebou nechala úspěchy i ztráty. Teď se můžeme ptát, co přinese další dvacetiletí. Přinejmenším vyrostle DALŠÍ GENERACE. MF DNES přináší nový sobotní seriál, ve kterém se lidé z různých profesí pokusí odhadnout, kam může naše země dále směřovat.

Sedmnáctého listopadu bylo co slavit. Češi jsou na tom dnes materiálně v průměru lépe, než byli před dvaceti lety, mají lepší vyhlídky do budoucna, a hlavně si za svůj osud už mohou jen sami. Vedle úspěchů jsou však i deficity. Povinný optimismus oslav máme za sebou, ptejme se tedy nejprve, co se za minulých dvacet let nezdařilo.

Náhodou jsem 17. listopadu procestoval republiku od východu na západ, prohlédl jsem si moravské vesnice i Prahu. Ulice byly poloprázdné, okna bytů bez ozdob, jen ojediněle vlajky jako připomínky svátku. Nezdálo se, že by se připravoval večerní ohňostroj, že by na náměstích hrála živá hudba, že by chodci měli slavnostní náladu. A důvodem není, že by lidé 17. listopad bojkotovali nebo že by vnímali jeho smutnou stránku spojenou se zavražděním českých studentů nacisty v roce 1939. Skomírají totiž i ostatní státní svátky s výjimkou apolitických Vánoc a Nového roku.

Především se ukazuje, že jsme se ještě nevymanili z ran a zklamání předchozích dekad, z traumat dvou okupací, zrady spojenců, selhání vlastních reprezentantů, z nadvlády špiclů a patolízalů, ze zneužívání nejsvětějších symbolů a slov pro ty nejšpinavější politické cíle.

Náš stát je pro nás v skrytu duše stále ještě také stát-vrah v holínkách Reinharda Heydricha, stát-lupič s tváří Klementa Gottwalda, stát-lhář s hlasem Vasilu Biľaka a stát-šasek připomínající Miloše Jakeše. Je to i proto, že se naší politické a intelektuální elitě za 20 let nepodařilo najít a prosadit dobrou, přijatelnou odpověď na základní otázku: Co to znamená být občanem České republiky? K čemu je náš stát, jaké hodnoty ochraňuje? Proč tvoříme národní a politickou pospolitost, proč je dobré k ní patřit?

Nač můžeme a máme být hrdí?

České politické strany mají ostatně dohromady jen asi 200 tisíc členů; navíc tento podíl klesá (kolem roku 1990 to byl trojnásobek) a jde hlavně o členstvo tradičních stran KSČM a KDU-ČSL. Bude-li trend pokračovat, během 20 let ještě zesílí problém legitimacy stran a demokratičnosti politického procesu.

Příští dvě desetiletí přinesou nástup nové generace, která vyrůstá od počátku ve svobodné společnosti.

Jaká bude?

Kde se rodí budoucnost Plodnost klesla z 1,9 dítěte na ženu koncem 80. let asi na 1,5 dítěte na ženu, přičemž v roce 1999 to bylo jen 1,13. Pro obnovu populace je přitom potřeba dosáhnout hodnot kolem 2,3. Navíc roste věk, kdy ženy rodí, a tím nároky na skloubení kariéry a rodičovství. Při udržení trendu lze za 20 let čekat problémy ani ne tak kvůli úbytku obyvatelstva, jako spíše kvůli přestárlosti populace.

Může pomoci příliv cizinců - zatímco před 20 lety jich u nás žily desítky tisíc, dnes se počet cizinců s déletrvalým pobytem šplhá k půl milionu. Při pokračování trendu by v roce 2030 tvořili asi desetinu populace. Cizinci však působí i potíže, od mezikulturních napětí po přenos nemocí.

Budoucnost nepochybně začíná v rodině. Ale zdá se, že české rodiny jsou stále méně stabilní, klesá sňatečnost a rodí se tak málo dětí, že Čechů bude ubývat. Nestabilita rodičovských párů znamená horší výchovu dětí po citové i materiální stránce, menší porodnost zase hrozbu nedostatečné péče o důchodce.

Je proto potřeba přetvářet společnost tak, aby byla přátelštější k dětem a rodinám s dětmi a víc podporovala výchovu mládeže. Aby mohli rodiče díky nabídce školek a pružné pracovní době lépe spojit výchovu dětí a zaměstnání; aby „mít víc dětí“ neznamenalo stigma a finanční ztrátu; aby se úplně neztratila vazba mezi zabezpečením ve stáří a tím, kolik dětí kdo vychoval.

Společnost vzdělání ohrožena Podíl vysokoškoláků dnes dosahuje asi 14 procent populace, zatímco vyspělé státy mají dvojnásobek. Od roku 1989 se však kapacita našich vysokých škol ztrojnásobila, takže za dalších dvacet let můžeme současnou úroveň vyspělého světa dohnat. Otázkou zůstává kvalita poskytovaného vzdělání.

Aktuální skandál na pizeňských právech ukázal nedostatečnou kontrolu a zpětnou vazbu, diskuse o úsporách zase připomněly chronický nedostatek peněz. Učitelé mají vysokoškolské vzdělání, ale platy tomu neodpovídají. Chceme, aby ve školství zůstali kromě nadšenců už jen lidé, kteří by se sotva uživil jinde?

Dosud máme celkem přijatelné školství, ale jeho budoucnost už tak růžová není. Zčásti je to i vina doby, kdy rodiče mají méně času a dostupnost počítačových her a filmů odvádí děti od čtení. Navíc je u nás školní úspěch silně závislý na podpoře rodiny - děti rodičů ze spodku společenského žebříčku mají menší šanci dosáhnout vzdělání než děti elity. Vzdělávací reformy se rodí těžce a škola je stále spíš vnímána jako místo nudného memorování a indoktrinace než jako podněcovatelka kritického myšlení a demokratického smýšlení.

A kde sehnat potřebné finance?

Nuže, podle odhadů by omezení korupce kolem veřejných zakázek mohlo ročně ušetřit až desítky miliard korun. Propletenost zájmů firem a politiků na místní i celostátní úrovni je dlouho neřešený klíčový problém Česka a zároveň signál slabosti naší demokracie.

Nemrhejme talenty Nezaměstnanost v roce 1989 byla zanedbatelná. Nyní se dlouhodobě pohybuje mezi 4 a 9 procenty. Problémem je zejména dlouhodobá nezaměstnanost postihující víc než polovinu nezaměstnaných.

Nejchudších deset procent domácností se musí spokojit s čistým příjmem pod 1 500 Kč na osobu a měsíc, třetina z nich se nachází pod životním minimem. V chudobě na okraji společnosti tak žijí statisíce osob. Pozitivní obrat se zde v blízké budoucnosti nerýsuje.

Během následujících dvaceti let se počet obyvatel nad 65 let zvýší asi o milion, tj. řádově o 60 procent, a průměrný věk stoupne asi o pět let.

Budoucnost proto žádá lepší využití talentů. Už jsem zmínil, že možnost dětí získat lepší vzdělání než rodiče je příliš malá. Tragický rozměr to dostává na samém dnu společenského žebříčku: „nepřizpůsobiví“ jedinci, chudina, Romové. Mnozí z nich by dokázali žít lepší život, kdyby dostali šanci, a mezi jejich dětmi je podobné procento génů jako mezi dětmi střední třídy. Většinou však šanci nedostanou a jejich děti budou svou genialitu moci prokázat nanejvýš v oblasti zločinu. Nápad vystěhovat „nepřizpůsobivé“ do holobyťů daleko od centra, a pokud možno se o ně už nestarat, vypadá na první pohled skvěle. Na druhý pohled je to pozvání pro budoucí AI Capony, semeniště mafie a extremismu. Další potenciál talentu je u lidí, kterým už šediví vlasy, a u těch zdravotně postižených. Naše společnost preferuje mládí a zdraví; zejména na trhu práce se právem mohou cítit diskriminováni ti, kteří tyto vlastnosti nemají.

Šťěstí příštích dvaceti let V souvislosti s vnitřními problémy státu se hodně píše o nedostatku peněz, o zločinnosti a o osobních chybách vedoucích politiků. Finance, bezpečnost i politická elita jsou jistě důležité.

Jsem však přesvědčen, že nenápadné a obtížně vyčíslitelné věci jako morálka, vzdělání, smysl pro humor, otevřenost, tolerance, soucit a zdravé sebevědomí jsou pro šťastnou budoucnost ještě důležitější. A na rozdíl od chodu vlády je může přímo ovlivnit každý z nás.

O autorovi - Jan Spousta Sociolog, narodil se 12. července 1966. Vystudoval matematiku na ČVUT a sociologii na Univerzitě Karlově. V osmdesátých letech navíc ilegálně studoval teologii pod vedením tajného biskupa Jana Konzala. Byl činný jako redaktor v nakladatelství Vyšehrad, poté působil jako vedoucí analytického oddělení agentury SC&C, podílel se na řadě sociologických výzkumů. Nyní je analytikem České spořitelny, šéfredaktorem ekumenického časopisu Getsemany, členem redakční rady Sociologického časopisu a přednáší sociologii náboženství na Evangelické teologické fakultě UK.